

Hare Kristos: usporedba religioznosti sljedbenika *Zajednice za svjesnost Krišne* i katolika

Aleš Črnič¹

Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, Slovenija

Oddelek za kulturologiju

e-mail: ales.crnica@fdv.uni-lj.si

SAŽETAK U članku su analizirane razlike u intenzitetu vjerske prakse slovenskih sljedbenika pokreta Hare Krišna i katolika, zatim je provjeren utjecaj tih razlika na svakodnevni život sljedbenika Krišne i katolika te njihov odnos prema društvu. U analizi su korišteni podaci prve sustavne sociološke analize nekog novog religijskog pokreta u Sloveniji koji su uspoređeni s podacima ispitivanja javnog mišljenja Aufbruch (1997 (SJM 97/2) i ISSP 1998 (SJM 98/1). Potvrđena je pretpostavka o mnogo intenzivnijoj vjerskoj djelatnosti sljedbenika pokreta Hare Krišna, koji su u svom svakodnevnom životu, gledano sa stajališta primjene vjerskih načela, prilično ortodoksni, što u suprotnosti s općim vjerovanjem ne rezultira izrazitom zatvorenosću *Zajednice za svjesnost Krišne* i njezinom odvojenosću od okoline i društva općenito, kao ni nekom natprosječnom konzervativnošću njezinih pripadnika.

Ključne riječi: religioznost, Hare Krišna, novi religijski pokreti, kultovi, katolicizam, Slovenija

Primljeno: lipanj 2007.

Prihvaćeno: lipanj 2007.

1. Uvod

Iz teorije koja je postepeno nastala na temelju višegodišnjih istraživanja s područja sociologije novih religijskih pokreta, znamo da se male, alternativne vjerske skupine razlikuju od velikih, etabliranih vjerskih institucija uglavnom po organizacijskoj strukturi i odnosima s okolinom. Istraživanja novih religijskih pokreta u pravilu se

¹ Dr. Aleš Črnič je docent na Odsjeku za kulturologiju Fakulteta društvenih znanosti u Ljubljani. Godine 2005. izdao je monografiju *V imenu Krišne: družboslovna studija gibanja Hare Krišna* (U ime Krišne: sociološka studija pokreta Hare Krišna).

usredotočuju na društvene uzroke, okolnosti njihova nastanka, posljedice i na društvene reakcije na njihovo pojavljivanje i djelovanje, a često se podrobno analizira i tko su njihovi sljedbenici i zašto se pridružuju takvim vjerskim skupinama. Kad uspoređujemo male, alternativne vjerske skupine s velikim, etabliranim vjerskim institucijama, mi sociolozi rjeđe se usredotočujemo na razlike u vjerskoj praksi.

U ovom članku² autor je pokušao upravo ovo posljednje: zanimaju ga razlike u intenzitetu vjerske prakse sljedbenika pokreta Hare Krišna i katolika, a u sljedećem koraku i eventualne posljedice tih razlika u svakodnevnom životu jednih i drugih vjernika i u njihovom odnosu prema društvu. Pretpostavljamo naime, da su sljedbenici pokreta Hare Krišna u Sloveniji mnogo aktivniji u svojim neposrednim vjerskim aktivnostima, no zanimalo nas je jesu li onda (što često čujemo u javnosti) i nužno konzervativniji i zatvoreni u svoju zajednicu, te tako na određeni način odvojeni od šire društvene zajednice. Za usporedbu s katoličkom religioznošću izabrali smo novi religijski pokret, koji u Sloveniji postoji već dva desetljeća, ali koji je ipak dovoljno velik, vidljiv i prepoznatljiv da o njemu možemo sresti čitav niz stereotipa koje javnost u suvremenim zapadnim društvima već desetljećima pripisuje sektama: prvenstveno autoritativnost, fanatizam, zatvorenost i izdvojenost iz društva u kojemu djeluju. Pomoću dubinske, sveobuhvatne sociološke analize usmjerene po prvi put u Sloveniji na neku od manjih, alternativnih vjerskih zajednica, pokušali smo proučiti neke od tih stereotipa.

Nakon kratkog opisa nastanka, razvoja i temeljnih doktrina pokreta Hare Krišna u članku ćemo ocrtati metodološki okvir istraživanja čiji će rezultati biti primijenjeni na usporedbu intenziteta vjerske prakse sljedbenika pokreta Hare Krišna i katolika. U prvom dijelu analize istražiti ćemo vjersku prošlost sljedbenika pokreta Hare Krišna, u središnjem dijelu usporedit ćemo vrijeme koje jedni i drugi vjernici troše na neposredne vjerske aktivnosti i pokušat ćemo osvijetliti razlike između ta dva uspoređena tipa religioznosti, dok ćemo u završnom dijelu analizirati utjecaj izuzetno intenzivnog tipa religioznosti na socijalnu i doktrinarnu otvorenost/zatvorenost *Zajednice za svjesnost Krišne*, kao i ortodoksnost i konzervativnost njezinih sljedbenika.

2. Geneza i doktrina pokreta Hare Krišna

Međunarodna zajednica za svjesnost Krišne (službeno međunarodno ime: *ISKCON – International Society for Krishna Consciousness*), poznata pod imenom pokret Hare Krišna,³ nakon četiri desetljeća djelovanja na Zapadu jedan je od poznatijih,

² Slovenska je verzija članka bila objavljena 2005. u *Teoriji i praksi*, 42 (2/6), str. 674–690.

³ Poistovjećivanje *Međunarodne zajednice za svjesnost Krišne (ISKCON)* s pokretom Hare Krišna općenito gledano nije posve ispravno. Želimo li biti jako precizni, onda je *ISKCON* samo jedan ogranak pokreta Hare Krišna, ali ogranak koji je na Zapadu daleko najmasovniji, pa ga zbog toga za potrebe ovoga članka možemo bez veće štete poistovjetiti s cjelokupnim pokretom.

djelomice i kontroverznijih, a po mnogim značajkama i specifičnijih novih religijskih pokreta. Od mnoštva pokreta indijskog podrijetla, ovo je jedna od rijetkih skupina koja dosljedno ustraje na poštivanju starodrevne indijske tradicije i to ne samo kad se radi o doktrini i o obredima, već često i kod posve običnih, svakodnevnih stvari, kao što su prehrana, odjeća, i slično. Zbog toga se životni stil sljedbenika pokreta vidljivo razlikuje od većinske kulturne okoline, a posljedica su različite, često i dosta suprotne reakcije na sljedbenike pokreta i na njihovo djelovanje.

Pokret Hare Krišna neposredno proizlazi iz *vaišnavizma*, koji je jedna od triju glavnih vjerskih struja klasične Indije, a u čijem se središtu nalazi štovanje boga *Višnu*. Sljedbenici pokreta Hare Krišna štuju ga u obliku Krišne i to kao sveprisutnog i svemogućeg vrhovnog boga, koji je ujedno i osoba. Temeljne svete spise pokreta predstavljaju *Bhagavad-gita* (*Gospodinova pjesma*)⁴ i *Bhagavata-purana*, jedna od opsežnijih *purana*⁵ poznata i pod imenom *Šrimad Bhagavatam*. Prema predaji, svevišnje božanstvo Krišna izgovorio je prije 5.000 godina *Bhagavad-gitu* i u njoj uspostavio pojam religije, koja je nemotivirano ljubeće služenje Svevišnjemu – takva potpuna predaja bogu naziva se *bhakti*. Prema mišljenju većine znanstvenika konačna verzija *Gite*, u obliku u kome se sačuvala do danas, nastala je negdje između 2. i 4. stoljeća⁶.

Za nastanak pokreta od ključne je važnosti srednjovjekovni, preporodni duhovni pokret koji je predvodio *Šri Krišna Čajtanja* (*Caitanya*) *Mahaprabhu* (1486. – 1533.), za kojega sljedbenici pokreta Hare Krišna vjeruju da je (posljednja) inkarnacija Krišne. *Čajtanjina* reformirana grana *vaišnavizma*, koja naglašava da je jedini put do boga odano i ljubeće štovanje, a glavna pozornost namijenjena je Krišni i njegovoj pratilji *Radbi*, poznata je pod imenom *gaudijski vaišnavizam* (neki je nazivaju *bengalski vaišnavizam*). *Gaudija* (*Gaudīya*) odnosno *Gaudadeša* ili *Gaud*, ime je područja koje obuhvaća zapadni Bengal i dio drugog indijskog teritorija na kome je djelovao *Šri Čajtanja Mahaprabhu*. S vremenom je zemljopisna oznaka postala ime za sve *Čajtanjine bhakte*.

Nakon što je Krišna napustio Zemlju, izvorni su nauk prenosila četiri duhovna učitelja nasljeđa (*sampradajab*). Pokret Hare Krišna spada u prvo nasljeđe – zadnji

⁴ Na slovenskom imamo čak dva prijevoda: *Bhagavadgita: Gospodova pesem* (vidi Pacheiner-Klander, 1990.) i prijevod s opsežnim komentarima *Zajednice za svjesnost Krišne* (vidi Prabhupada, 1998.).

⁵ Slično kao i veliki epovi Mahabharata (čiji je dio i Bhagavadgita) i *purane* (*purana* doslovce znači “starodrevna tradicija”) su nastale u okviru bardske usmene tradicije. Najranije među njima navodno su svoj konačni oblik dobile negdje u 5. st. naše ere, dok su najkasniji tekstovi unosili u korpus uvijek nove sadržaje.

⁶ Da vjernici određene vjere njezin izvor i izvor temeljnih tekstova postavljaju u drevnu prošlost i tako se suprotstavljaju prevladavajućem znanstvenom datiranju, nije ništa neobično jer na taj način samo izražavaju i legitimiraju svoje vjerovanje u “vječne istine”, a istodobno time svome religioznom vjerovanju daju dodatnu težinu i veću legitimnost.

u tom nasljeđu duhovnih učitelja (sve od Krišne preko *Čajtanje*) bio je osnivač pokreta *A. Č. Bhaktivedanta Svami Prabhupada*,⁷ koji nedvojbeno spada u najuspješnije promotore hinduističke vjere i kulture. Godine 1965. uz pomoć domaćih i jednog američkog sponzora doputovao je teretnim brodom iz Kalkute u SAD. Nakon napornog putovanja na kojemu je preživio dva infarkta, stigao je u New York donijevši sa sobom svoju jedinu imovinu – dvjesto kompleta svojih prijevoda i komentara *Šrimad Bhagavatama* na engleskom jeziku. Bez iskustava života na Zapadu i bez financijskih sredstava, u New Yorku je 1966. osnovao *Međunarodnu zajednicu za svjesnost Krišne*, koja se strelovito proširila i to prvo po SAD-u, a ubrzo zatim i po Velikoj Britaniji, a kasnije i po zapadnoj Europi. *Svami Bhaktivedanta Prabhupada* bio je tako prvi koji je uspješno prenio *vaišnavizam* na Zapad i tako sa sedamdeset godina ispunio zadaću koju mu je četiri desetljeća prije zadao njegov *guru*. U sljedećih deset godina nekoliko je puta proputovao zemaljsku kuglu, osnovao preko 100 centara svjesnosti Krišne u 49 zemalja svijeta, među ljudima potakao i probudio na tisuće učenika i približio *vaišnavsku* kulturu milijunima ljudi.⁸ Napisao je preko osamdeset knjiga s prijevodima i tumačenjima vedskih spisa. Umro je 17. studenoga 1977. u svetom gradu Vrindavanu u Indiji.

Doktrinarni sustav pokreta Hare Krišna temelji se na “hinduističkom” vjerovanju u univerzalni zakon *karme* (sustav uzroka i posljedica, koji na temelju rada i djelovanja nekog pojedinca određuje tijek njegova sadašnjeg i budućih života) i u beskonačni krug reinkarnacija. Pojedinaac, koji je “uvjetovana duša” uhvaćena u spone materijalnoga svijeta, doživljava potisnutu, nečistu savjest. U svjesnosti Krišne, koja je čista ljubav prema bogu, pojedinac može iskusiti prvobitnu božansku svijest savjesnim ispunjavanjem osnovnoga čovjekova poslanstva – služenja bogu. Tako je središnji koncept pokreta Hare Krišna koncept “svijesti”. Temeljni cilj svih vjerskih aktivnosti jeste biti u svakom trenutku svjestan svojega odnosa s bogom (što je *Prabhupada* naglasio već u samom imenu *Međunarodne zajednice za svjesnost Krišne*). Najdjelotvornije sredstvo za uspostavljanje ovakve permanentne svijesti i čiste ljubavi prema Krišni, trebalo bi biti ponavljanje *maha-mantra* (“*velike mantra*”), sastavljene od svetih božjih imena:

Hare Krišna, Hare Krišna,

Krišna Krišna, Hare Hare.

Hare Rama, Hare Rama,

Rama Rama, Hare Hare.

Krišnine *bbakte mantraju* (ponavljaju mantru) na dva načina: mogu je glasno pjevati u skupini uz pratnju glazbala (ovaj način često prati ekstatičan ples), ili tiho

⁷ Za detaljniji opis Prabhupadovoga života i rada vidi njegovu biografiju (Satsvarupa, 1994.).

⁸ Tako se navodno ispunilo proročanstvo zapisano neposredno nakon njegova rođenja u osobnom horoskopu, da će kao sedamdesetogodišnjak prijeći ocean i postati veliki duhovni učitelj, te osnovati 108 hramova (Klostermaier, 2000.:155).

izgovarati u sebi pomoću krunice sa 108 drvenih kuglica (*džapa-mala*). Kod obje metode nema ni strogih ni krutih pravila, pa se zato može *mantrati* bilo kada. Krišnine *bbakte* trebale bi svaki dan najmanje 1.728 puta izgovoriti *maha-mantru Hare Krišna*, što predstavlja 16 krugova na *džapi* sa 108 kuglica (a što u prosjeku traje oko dva sata). Često na javnim mjestima izvode *kirtan*, zajedničko pjevanje uz pratnju glazbenih instrumenata.

Središnja doktrinarna ideja, koja bitno određuje svakodnevni život svih sljedbenika pokreta Hare Krišna, izražena je u takozvana četiri regulativna načela, odnosno četiri načela slobode:

1. milosti (uživanje isključivo vegetarijanske prehrane);
2. strogosti (odreći se uživanja svih vrsta droga, kao što su opijati, alkohol, duhan, prava kava i pravi čaj);
3. čistoći (suzdržavanje od spolnih odnosa izvan braka, a u okviru braka isključivo s namjenom rađanja djece);
4. težnji za istinom (odreći se igara na sreću i svih oblika financijskih spekulacija).

Navedena načela u svakodnevnom životu morao bi poštivati svaki *bbakta* jer se smatra da će mu ona pomoći u oslobađanju iz kozmičke iluzije *maje*, koja neprestano tjera pojedinca na zadovoljavanje materijalnih poriva. Na neki način radi se o podreligijskim načelima, koja pojedincu omogućavaju stvaranje nužnih uvjeta za duhovni život.

ISKCON je već preko dva desetljeća aktivno prisutan i u Sloveniji, u kojoj od 1983. godine ima status vjerske zajednice. *Zajednica za svjesnost Krišne* unatoč svojoj relativnoj malobrojnosti (prema završnim procjenama istraživanja aktivnu jezgru zajednice čini najviše 150 jako predanih sljedbenika oko kojih se okuplja najviše dva puta toliko manje aktivnih članova i onih koji po svojim uvjerenjima i aktivnostima nisu toliko vjerni službenoj doktrini *ISKCON-a*, ali osjećaju bar slabu pripadnost *Zajednici*).⁹ *Zajednica* je u Sloveniji jako prepoznatljiva (vjerojatno najviše od svih kod nas postojećih religijskih pokreta), ali teško da bismo mogli reći da šira javnost ima o njezinom djelovanju bilo kakve detaljnije informacije. U djelovanju *Zajednice* mogu se zapaziti dvije jasno prepoznatljive faze. U prvom, na određeni način pionirskom razdoblju, za *Zajednicu* je bilo karakteristično intenzivno djelovanje njezinih članova, koji su uglavnom bili mladi ljudi, a čitav su svoj život posvetili *Zajednici*. Tako je *Zajednica* bila veoma vidljiva u javnosti, u kojoj je pobuđivala pomiješane osjećaje, a mnogo puta i proturječne reakcije. Za ovo prvo razdoblje bio je znakovit

⁹ Odgovor na pitanje o broju sljedbenika slovenskog pokreta Hare Krišna nije tako jednostavan, kao što se to možda čini. Sama *Zajednica* ne vodi točnu evidenciju o članstvu, a ne postoje ni jasni kriteriji na temelju kojih bi se moglo lako odrediti tko je uopće član *Zajednice*. No, dojam da je *Zajednica* malobrojna valja postaviti u odgovarajući kontekst jer u Sloveniji *Zajednica za svjesnost Krišne* nedvojbeno spada u najveće nove religijske pokrete.

i brzi rast *Zajednice*, što je u velikoj mjeri bio plod intenzivnih javnih aktivnosti njezinih pripadnika. Istodobno je za to razdoblje značajno i relativno neselektivno primanje novih članova, koji bi dobili inicijaciju već nakon vrlo kratkog razdoblja uvođenja. Negdje oko 1997. i 1998. godine *Zajednica* prelazi u drugu fazu djelovanja, kad se većina starijih članova postepeno seli iz hrama i počinje takozvani laički život. Mnogi su se oženili i stvorili obitelj, što je imalo važne posljedice za njihov odnos prema *Zajednici* i vjeri općenito. Tako je *Zajednica za svjesnost Krišne*, slično kao i *ISKCON-ove* zajednice u većini zapadnih zemalja desetljeće ili više prije toga, doživjela prijelaz iz “hramovske” u “kongregacijsku” ili “stambenu” fazu djelovanja, što je bilo popraćeno složenim posljedicama za samo djelovanje *Zajednice*, ali i za odnose s okolinom. *Zajednica* se primjetno otvara na van, kontakti s okolinom i širim društvom se intenziviraju, većina sljedbenika živi u krugu svojih obitelji, a hram posjećuju samo zbog obavljanja vjerskih aktivnosti i sličnih razloga.

3. Metodološki okvir istraživanja

Osnovni metodološki pristup istraživanja pokreta Hare Krišna karakterizira kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda istraživanja. U prvoj smo fazi etnografskim metodama (prvenstveno promatranjem, sudjelovanjem i nestrukturiranim i polustrukturiranim intervjuima) skupljali osnovne informacije o *Zajednici za svjesnost Krišne* i o njezinim sljedbenicima. Intenzivno smo sudjelovali u različitim aktivnostima u ljubljanskom hramu, a posjećivali smo i sljedbenike *Zajednice* koji nisu živjeli u hramu, već u samostalnim kućanstvima. Na temelju informacija i znanja dobivenoga pomoću etnografskih istraživačkih metoda, u jesen 2000. godine sastavili smo upitnik sa 79 varijabli. Nakon višekratnog zajedničkog pregleda i korekcija upitnika s jednim od vodećih predstavnika *Zajednice*, u užoj skupini od 13 osoba proveli smo pokusno anketiranje. Na temelju pripomena anketiranih i na temelju vlastitih konstatacija napravili smo konačnu verziju upitnika. Samo anketiranje započelo je početkom prosinca 2000. i trajalo do kraja veljače 2001.

Neposredno prije početka anketiranja, na jednom od posjećenijih nedjeljnih susreta u hramu, predstavili smo istraživanje, cilj i način provedbe. Pri tome nam je pomoglo i vodstvo *Zajednice*, koje je naglasilo korist istraživanja za samu *Zajednicu* i više puta pozvalo sljedbenike na suradnju. U nekim ljubljanskim i u jednoj mariborskoj skupini, gdje se *bbakte*¹⁰ tjedno sastaju i zajednički obavljaju religijsko čašćenje (ti se susreti nazivaju *nama-bate* i *sanghe*), organizirali smo zajedničko ispunjavanje upitnika, koje smo osobno nadzirali i vodili. Pri tome smo veliku pozornost posvetili privatnosti i tajnosti anketiranih, a istodobno smo naglašavali

¹⁰ Sljedbenike pokreta Hare Krišna, za razliku od medija i opće javne uporabe, u kojoj ih nazivaju krišnovci, harekrišnovci ili harekrišne, iz načelnih razloga imenujemo riječju kojom se nazivaju sami: *bbakte* (*bbakta* za sljedbenika muškog spola i *bbaktin* za pripadnicu ženskoga spola), a označava vjernike koji boga Krišnu štuju i časte potpunom, ljubećom predanošću.

značenje iskrenih odgovora za same rezultate istraživanja (naglašavajući pri tome tajnost svih osobnih podataka).

Veći dio anketiranih upitnike je ispunio samostalno. Osim upitnika pripremili smo i kuverte s nalijepljenim markama i napisanom adresom Fakulteta na koju je svaki anketirani mogao vratiti ispunjeni upitnik. Dio upitnika zajedno s kuvertama razdijelili smo po *sanghama* i većim *nama-batama*, a glavninu smo stavili na posebno označeno mjestu na recepciji hrama u Ljubljani (gdje su se upitnici nalazili i čitavo vrijeme provođenja ankete – tj. čitava tri mjeseca). Posjetitelji su mogli sami uzeti upitnik i kuvertu, a ispunjenu anketu vratiti u zatvorenu kutiju, koja se nalazila na istom mjestu uz upitnike, ili su je mogli ubaciti u poštanski sandučić. Tako smo u najvećoj mogućoj mjeri osigurali intimnost i tajnost ispunjavanja upitnika.

Na taj smo način do kraja veljače 2001. prikupili 116 ispunjenih upitnika,¹¹ koji doduše ne čine reprezentativan uzorak, već je, strogo metodološki, uzet samo slučajni skup jedinki. Ipak, zbog relativno dugoga vremenskog intervala u kome smo provodili anketiranje (puna tri mjeseca) i zbog različitih mjesta na kojima se provodilo samo istraživanje, možemo s velikom vjerojatnošću zaključiti da je anketni upitnik ispunila većina aktivnih pripadnika *Zajednice*, što potvrđuje i ocjena broja svih sljedbenika *Zajednice*, po kojoj uzorak obavljenog istraživanja obuhvaća većinu aktivnih pripadnika *Zajednice*. Tako možemo usprkos nereprezentativnosti uzorka, dobivene rezultate poopćiti na cjelokupnu populaciju sljedbenika slovenske *Zajednice za svjesnost Krišne*.

Dobivene upitnike kodirali smo u elektronički oblik, a podatke obradili pomoću statističkog programskog paketa SPSS¹². Vrijednosti izabranih varijabli usporedili smo s vrijednostima izmjerenima na reprezentativnom uzorku slovenske populacije i vrijednostima izmjerenima među katolicima iz toga uzorka. Kod te usporedbe za slovensku populaciju i za katolike koristili smo podatke istraživanja "Slovensko javno mnjenje 97/2 – Međunarodna raziskava o veri in odnosu do cerkve"/Slovensko javno mišljenje 97/2 – Međunarodno istraživanje o religiji i odnosu prema crkvi (dio međunarodnog istraživanja Aufbruch 1997.) i "Slovensko javno mnjenje 98/1 – međunarodna raziskava o neenakosti in religiji"/Slovensko javno mišljenje 98/1 – međunarodno istraživanje o nejednakosti i religiji (dio međunarodnog istraživa-

¹¹ Osim ovih upitnika dobili smo i tri upitnika koji su zbog svoje nepotpunosti bili posve neupotrebljivi dok su dva upitnika ispunili anketirani koji se ne smatraju sljedbenicima pokreta Hare Krišna. Te smo upitnike izdvojili i u istraživanju koristili preostalih 116 upitnika. U tako dobivenom uzorku tri petine anketiranih bili su muškarci, a dvije petine žene. U vrijeme istraživanja anketirani su bili stari od 15 do 61 godine. Prosječna starost bila je 30 godina, a preko tri četvrtine anketiranih bilo je između 21 i 35 godina.

¹² Kod analiza smo zbog malog uzorka uzeli u obzir i neke rezultate koji formalno ne ispunjavaju kriterije stupnja karakterističnosti jer možemo očekivati, da bi se uz veći uzorak povećao i stupanj karakterističnosti. Kod prikaza rezultata stupanj karakterističnosti posebno je naveden.

nja ISSP 1998.), koje je proveo Centar za ispitivanje javnoga mišljenja i masovnih komunikacija Fakulteta za društvene znanosti u Ljubljani.

Nakon završenog anketiranja i statističke obrade rezultata nastavili smo empirijsko proučavanje *Zajednice za svjesnost Krišne* kvalitativnim istraživačkim metodama. Zimi 2003. godine posjetili smo brojna sveta mjesta pokreta Hare Krišna u Indiji (Majapur, Vrindavan, Mathura, itd.), a dodatno promatranje sa sudjelovanjem unutar slovenske zajednice i intervju s njezinim članovima (kako sadašnjim tako i s nekim bivšima) provodili smo sve do kraja 2005. godine. Dodatne informacije, dobivene u toj zadnjoj fazi istraživanja bile su izuzetno korisne (a često i ključne) za razumijevanje i interpretaciju anketnih rezultata.

4. Vjerska prošlost sljedbenika *Zajednice za svjesnost Krišne*

Prije no što počnemo analizu vjerske prakse slovenskih *bbakta*, pogledajmo koliko su bili religiozni prije stupanja u pokret Hare Krišna. Polovica sljedbenika nije pripadala niti jednoj religiji, krštenih je bilo gotovo tri četvrtine anketiranih (što je malo ispod slovenskog prosjeka),¹³ a manje od polovice bilo je odgojeno u kršćanskom duhu (u usporedbi s 80% Slovenaca, koji su odgojeni u katoličkom duhu). O slabijem intenzitetu vjerskog odgoja najzornije svjedoče podaci o pohađanju vjeronauka, koji je u usporedbi s cjelokupnom slovenskom populacijom pohađalo znatno manje Krišninih *bbakta* (oni koji su pohađali vjeronauk pohađali su ga kraće nego što je slovenski prosjek).

Tablica 1.

Pohađanje vjeronauka, priprema za prvu pričest ili krizmu (usporedba pripadnika pokreta Hare Krišna i cjelokupne slovenske populacije) (u %)

Učestalost pohađanja	Hare Krišna	Cjelokupna slovenska populacija (SJM 97/2)
Čitavo vrijeme osnovnog školovanja	37,8	65,9
Nekoliko godina	9,0	13,8
Nekoliko mjeseci	5,4	2,9
Nekoliko tjedana	0,9	1,8
Prigodno	6,3	0,8
Nije pohađao/la	40,5	14,8
Ukupno	100,0	100,0

¹³ Podaci o krštenjima prikupljaju se i arhiviraju na temelju izvješća iz župa pastoralne službe slovenskih biskupija. Prema tim podacima kršteno je 81,5% stanovnika Slovenije (Potočnik, 2001.:203).

Predstavljani podaci o vjerskom odgoju pripadnika slovenskog pokreta Hare Krišna, koji je u prosjeku slabijeg intenziteta, ne govore nužno i o potpunom izostanku duhovnosti u obiteljima sadašnjih *bhakta*. L. V. u intervjuu za dnevne novine Delo:¹⁴

U obitelji smo bili ateisti. To znači da, doduše, nismo išli u crkvu, ali je duhovnost unatoč tome kod nas imala veliku važnost. Otac je proučavao zen-budizam, a mama se bavila jogom, dok sam ja otkako znam za sebe na određeni način tražio. Bio sam dobar učenik i dobio sam stipendiju za nadarene u srednjoj školi, pa su svi računali da ću mnogo toga postići u životu. No, ja sam tražio duhovnog učitelja, čitao Život svetaca i sa šesnaest godina otkrio literaturu pokreta Hare Krišna, ortodoksne grane hinduizma. Nakon završene gimnazije u Mariboru došao sam na studij u Ljubljani. Pohađao sam, doduše, predavanja na Filozofskom i Teološkom fakultetu, ali to nije bilo ono pravo. Tražio sam učitelja, a ne predavača. S devetnaest godina napustio sam studij i stupio u hram pokreta Hare Krišna u Ljubljani.

No, i iz analize anketnoga dijela studije jasno se vidi da se u slučaju pokreta Hare Krišna većinom radi o vjerskim preobraćenicima. Gotovo polovica (45%) anketiranih, naime, prije ulaska u *Zajednicu* nije uopće vjerovala u boga.¹⁵ Na temelju analiziranih rezultata možemo, dakle, ustvrditi da su slovenske *bhakte* prije ulaska u *Zajednicu* u prosjeku bile manje religiozne od Slovenaca, da dolaze iz manje religioznih sredina i da su u djetinjstvu imali manje vjerskog odgoja.

5. Vjerska praksa pripadnika *Zajednice za svjesnost Krišne i katolika*

Na temelju analiziranih rezultata istraživanja (mjerili smo učestalost posjećivanja hrama i sudjelovanja na redovitim tjednim susretima, broj sati koje su pojedinci posvetili neposrednim vjerskim aktivnostima, kao i udjel onih koji kod kuće imaju oltar) možemo postaviti hipotezu da se u slučaju pripadnika *Zajednice za svjesnost Krišne* radi o veoma intenzivnoj vjerskoj praksi. Preko dvije trećine ispitanika sudjeluju u obredima u hramu bar jednom tjedno (više od jedne trećine anketiranih dolazi u hram više puta tjedno ili čak svaki dan), čemu valja pridodati i sudjelovanje na *nama-batama*, odnosno *sanghama*, koje *Zajednica* priređuje u različitim gradovima i krajevima diljem Slovenije. Na *sanghama*, odnosno *nama-batama* sudjeluju, doduše, rjeđe, ali više od trećine anketiranih najmanje jednom tjedno. Nekim pripadnicima *Zajednice*, a napose onima koji žive daleko od Ljubljane, *sanghe* predstavljaju neku vrstu nadomjeska za hramske aktivnosti, dok su većem dijelu *bhakta sanghe* samo dodatak redovitim (najčešće tjednim) odlascima u hram.

¹⁴ Delo, 3. 2. 2002.

¹⁵ Usporedimo li to s aktivnim katolicima (oni pojedinci koji izražavaju pripadnost Rimokatoličkoj crkvi i vlastitu religioznost, te koji prisustvuju vjerskim obredima bar jednom mjesečno, a mole bar jednom tjedno), dobit ćemo sasvim drugačiju sliku: velika većina (97%) odavno vjeruje u boga.

Vjerskim aktivnostima u hramu i na *sanghama* valja dodati i one koje pripadnici i sljedbenici izvode kod kuće. Velika većina *bhakta* (četiri petine) kod kuće, naime, ima bar manji oltar sa slikama, a mnogi imaju i s likovima božanstava i svim ostalim pomagalicama za dnevno obredno čašćenje, nudenje hrane Krišni (*prasadam*), i slično. Članovi *Zajednice* tako u prosjeku utroše na mantranje, čašćenje božanstava i čitanje svetih tekstova više od tri sata dnevno. Može se zapaziti da neposrednim vjerskim aktivnostima više vremena namjenjuju muškarci, što se podudara i s tvrdnjama iz kvalitativnog dijela studije prema kojima su muški sljedbenici pokreta Hare Krišne u prosjeku aktivniji u svojim vjerskim aktivnostima od žena.

Tablica 2.

Broj sati mantranja i čašćenja koje utroše sljedbenici pokreta Hare Krišna u jednom danu (usporedba po spolu) (u %)

Broj sati	Ukupno	Muškarci	Žene
Do 2 sata	43,0	37,7	56,4
Od 2 do 5 sati	44,9	45,9	38,5
Više od 5 sati	12,1	16,4	5,1
Ukupno	100,0	100,0	100,0

sig. = 0.097

Ako ove podatke usporedimo s vjerskom aktivnošću slovenskih katolika, jasno ćemo vidjeti da Krišnine *bhakte* imaju neusporedivo intenzivniju vjersku praksu. Zbog usporedbe analizirali smo učestalost odlaska na vjerske obrede (mise) i molitve među samodeklariranim pobožnim katolicima (onima koji su se izjasnili da su pripadnici Rimokatoličke crkve i koji su istodobno prilično, jako ili duboko pobožni). Odlazak na mise i molitve katolika nemaju, doduše, isto značenje kao i odlazak *bhakta* u hram i mantranje te štovanje boga kod kuće, ali usporedba podataka ipak nam razotkriva znatne razlike u vremenu koje i jedni i drugi vjernici posvećuju neposrednim vjerskim aktivnostima. U usporedbi s *bhaktama*, koji prisustvuju vjerskim obredima (i/ili *sanghama*) u hramu najmanje jednom tjedno i neposrednim vjerskim aktivnostima posvete nekoliko sati dnevno, samodeklarirani katolici vjernici neusporedivo su manje aktivni – približno jedna trećina sudjeluje u vjerskim obredima bar jednom tjedno, a nešto više njih mole bar jednom dnevno. Iz podataka se vidi da u toj skupini katolika jednostavno ne možemo govoriti o dnevnoj vjerskoj praksi. Upravo stoga, intenzivnost vjerske prakse *bhakta* usporedili smo i s još aktivnijim katolicima – s onima koji pohađaju vjerske obrede najmanje jednom mjesečno i mole najmanje jednom tjedno¹⁶. Vidimo da se inten-

¹⁶ Prema podacima istraživanja SJM-a 98/1 bilo je na temelju tako postavljenih kriterija u cjelokupnoj slovenskoj populaciji 33% samodeklariranih katolika vjernika, među kojima je bilo aktivnih katolika približno polovica (to je 16% od cjelokupne slovenske populacije). Ovaj posljednji udjel po svojoj je veličini usporediv sa skupinom "crkveno religioznih" Slovenaca, kao što ju je u svojoj složenoj dvostupanjskoj multivarijantnoj i clusterskoj analizi iskristalizirao Toš (1999.). Prema rezultatima njegove analize 19% Slovenaca su "crkveno religiozni", 21% su "autonomno religiozni", a 60% su "nereligiozni".

zivnost vjerskih aktivnosti tako definiranih aktivnih katolika nešto više približava intenzivnosti u *bhakta* (iako je razlika još uvijek velika): većina aktivnih katolika, naime, sudjeluje u vjerskim obredima bar jednom tjedno, a više od polovice i moli bar jednom dnevno.

Tablica 3.

Učestalost molitve i pohadanja vjerskih obreda među katolicima (SJM 98/1) (u %)

Učestalost	Samodeklarirani katolici vjernici		Aktivni katolici	
	Molitva	Pohadanje vjerskih obreda	Molitva	Pohadanje vjerskih obreda
Nikada	1,8	3,0		
Manje od jednom godišnje	0,9	2,1		
Približno jednom do dva puta na godinu	3,6	14,4		
Više puta na godinu	14,7	15,3		
Približno jednom mjesečno	3,0	8,1		4,4
Dva do tri puta mjesečno	6,9	9,3		11,8
Skoro svaki tjedan	8,1	12,6		18,1
Svaki tjedan	12,0	31,8	21,9	59,4
Više puta na tjedan	11,4	3,0	18,9	6,3
Jednom dnevno	24,3		38,8	
Više puta dnevno	11,1		20,6	
Nema odgovora	2,1	0,4		
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Glede velike razlike u intenzivnosti vjerske prakse između slovenskih *bhakta* i katolika, u nastavku smo tamo gdje uspoređujemo određene podatke za pripadnike *Zajednice za svjesnost Krišne* i za katolike koristili podatke za aktivne katolike (one anketirane koji su se deklarirali kao pripadnici Rimokatoličke crkve i kao vjernici, a koji su istodobno sudjelovali u vjerskim obredima bar jednom mjesečno, a molili bar jednom tjedno). Pretpostavljamo da intenzivnost vjerske prakse znatno utječe na odnos pojedinaca prema doktrinarnim, ali i prema svakodnevnim i općim društvenim pitanjima. Na taj smo način usporedili stajališta sljedbenika pokreta Hare Krišna sa stajalištima onih katolika (u nastavku ih nazivamo “aktivni katolici”), čija se vjerska praksa svojom intenzivnošću bar uvjetno približava intenzivnosti vjerske prakse *bhakta*.

Religioznost slovenskih sljedbenika pokreta Hare Krišna ne razlikuje se samo po intenzitetu vjerske prakse, već i po sadržaju. Unatoč nekim sličnostima s kršćanstvom (obje su teologije više usmjerene k nekom drugom svijetu koji nastupa nakon smrti, nego na mijenjanje svijeta u kome živimo, obje poznaju boga koji

je osoba, koji je istodobno i punovrijedan čovjek i svemogući bog). *Vaišnavističko* čašćenje Krišne bitno se razlikuje od kršćanstva i to prvenstveno po odnosu prema bogu Krišni, kojeg valja štovati i častiti s ljubavlju i potpuno mu se predati. Takav bog ima u životu *bhakta* središnje mjesto, a pojedinac gaji prema njemu izrazito osoban odnos. S toga bismo vidika religioznost pokreta Hare Krišna mogli nazvati mnogo mističnijom od oblika kršćanstva koji prevladavaju na Zapadu što se iskazuje u osjećaju živog, osobnog dodira s Krišnom, odnosno Isusom, koji doživljavaju i jedni i drugi vjernici. I dok dvije trećine *bhakta* navodi čest ili povremeni živi osobni doživljaj Krišne, sličan doživljaj Krista navodi samo petina aktivnih katolika dok takav osjećaj nikada (ili samo iznimno) nije doživjelo 19% *bhakta* i čak 71% aktivnih katolika (SJM 97/2).

6. Ortodoksnost pripadnika *Zajednice za svjesnost Krišne*

Na temelju jasno vidljive intenzivnosti neposredne vjerske prakse kojoj sljedbenici pokreta Hare Krišna posvećuju neusporedivo više vremena od katolika, mogli bismo očekivati da su *bhakte* jako dosljedne i pri poštivanju temeljnih vjerskih zapovijedi. Zbog toga smo analizirali i ortodoksnost pripadnika *Zajednice za svjesnost Krišne* – mjerili smo u kojoj se mjeri Krišnine *bhakte* u svakodnevnom životu pridržavaju već spomenutih četiriju regulativnih načela. Dodatno smo provjerili u kojoj bi mjeri željeli svoja pravila primijeniti na čitavo društvo, odnosno u kojoj bi mjeri bili spremni prilagoditi se društvenim pravilima koja bi bila u suprotnosti s njihovim vjerskim načelima.

Na temelju analiziranih rezultata možemo utvrditi da su pripadnici *Zajednice za svjesnost Krišne* dosta dosljedni u poštivanju temeljnih vjerskih načela. Većina u velikoj mjeri poštuje propisana regulativna načela, pri čemu se u najvećoj mjeri pridržavaju načela istinoljubivosti (zabrana igara na sreću) i milosrđa (vegetarijanstvo), a u nešto manjoj mjeri načela strogosti (zabrana uživanja opojnih droga) i još manje načela čistoće (zabrana spolnih odnosa koji ne služe reprodukciji). I rezultati kvalitativnog dijela istraživanja pokazuju da je strogo načelo čistoće za mnoge jedan od glavnih razloga za istupanje iz *Zajednice*. No, ipak valja naglasiti da i ovo posljednje načelo dosljedno poštuje polovica anketiranih¹⁷.

¹⁷ Uvažiti moramo i ne/iskrenost odgovora na ovako intimno pitanje jer postoji mogućnost da, unatoč svim jamstvima glede tajnosti istraživanja, anketirani ipak nisu odgovorili u skladu s pravim stanjem.

Tablica 4.
Učestalost kršenja temeljnih regulativnih načela (u %)

Učestalost	Igre na sreću	Uživanje mesa, riba ili jaja	Uživanje opojnih tvari	Nedozvoljeni spolni odnosi
Nikada	72,4	75,7	57,7	50,0
Iznimno	19,8	13,9	23,3	17,2
Povremeno	6,0	1,7	6,0	10,3
Često	0,9	3,5	7,8	17,2
Možda pogreškom/ Ne želim odgovoriti	0,9	5,2	5,2	5,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

O priličnoj ortodoksnosti sljedbenika pokreta govori i njihov odnos prema općeprihvaćenim pravilima širega društva. Većina sljedbenika željela bi zakonski zabraniti uživanje mesa (gotovo 60%, dok bi se daljnjih 30% samo djelomično složilo s ovakvom zabranom). Kod interpretacija ovih rezultata valja uzeti u obzir da se kod vegetarijanstva radi o temeljnom etičkom načelu, koje je u uzročno-posljedičnoj povezanosti s karmom i reinkarnacijom neodvojivi dio same doktrine *ISKCON-a*¹⁸, pa su stoga tako visoki postoci onih koji bi se složili s potpunom zabranom uživanja mesa razumljivi. Unatoč tome, ove rezultate možemo shvatiti i kao dokaz razmjerno visokog stupnja ortodoksnosti slovenskih *bbakta*. Na slične zaključke još više upućuju odgovori anketiranih na dilemu u slučaju suprotnosti između državnih zakona i vjerskih načela, odnosno nauka. Čak dvije trećine *bbakta* u takvom bi se slučaju odlučili za vjerska načela, što je vrlo slično odgovorima na isto pitanje kod aktivnih katolika (68%). No, samo bi manjina anketiranih *bbakta* (7%) sigurno ili vjerojatno poštivala zakon koji bi bio u suprotnosti s njihovim vjerskim načelima, dok bi se od aktivnih katolika za poštivanje takvog zakona odlučio znatno veći dio (22%).

7. Socijalna i doktrinarna otvorenost/zatvorenost Zajednice

Jedan od najčešćih stereotipa o novim religijskim pokretima, a napose o onima koji njeguju takozvani način života u komuni, jest uvjerenje da su zatvoreni i izdvojeni iz svoje okoline. Smatra se da je za njih karakterističan ekstremni način života te da zbog iznimno intenzivne vjerske prakse i zbog središnjeg značenja vjerskoga

¹⁸ Vegetarijanstvo na određeni način predstavlja u okviru doktrinarnoga sustava pokreta Hare Krišna mnogo bitnije pitanje, kao što je to npr. u okviru katoličke doktrine pitanje pobačaja. Govoreći o pobačaju postavlja se pitanje koje nikako nije jednoznačno, a to je kad počinje život? Navedeno pitanje omogućava različite interpretacije i etičke dileme, dok je vegetarijanstvo nedvojbeno etička zapovijed koja je apsolutna.

identiteta u većoj ili manjoj mjeri prekidaju odnose s okolinom. Ovaj prigovor izuzetno često nalazimo i u vezi s pokretom Hare Krišna.

Sama doktrina pokreta Hare Krišna zaista preporučuje uglavnom druženje s *bhaktama*, dok se kontakti s onim ljudima koji ne vjeruju u Krišnu, a koje nazivaju *karmiji*, što označava njihovu usredotočenost na materijalnu stranu života i kao posljedicu toga gomilanje negativne karme, ne preporučuje. Zbog toga bismo logično mogli očekivati da će *Zajednica za svjesnost Krišne* biti bar do određene mjere zatvorena i odvojena od ostatka svijeta. Stoga ne iznenađuje što više od polovice anketiranih ocjenjuje da ima više kontakata s *bhaktama*, nego s drugim ljudima što su potvrdili i rezultati iz kvalitativnog dijela istraživanja. Ipak, s tvrdnjom da bi "najradije imali što manje dodira s ljudima koji nisu u *bhakti-jogi*", u cjelini se slaže samo četvrtina anketiranih, dok se gotovo polovica slaže s ovom tvrdnjom samo djelomično, a nešto više od četvrtine anketiranih s time se uopće ne slaže. Tako bismo unatoč mišljenju više od dvije trećine anketiranih, da njihovo vjersko uvjerenje (jako ili umjereno) utječe na odnose s drugim ljudima (znatno više nego kod aktivnih katolika) teško mogli govoriti o socijalnoj zatvorenosti i o izdvojenosti *Zajednice* od ostalog društva.

Podatke o socijalnoj otvorenosti, odnosno zatvorenosti *Zajednice* i njezinih pripadnika nadopunili smo još simboličnom doktrinarnom otvorenošću (inkluzivnošću/ekskluzivnošću), koje smo provjerili pomoću odnosa anketiranih prema drugim religijama. Iz rezultata je vidljivo da čak devet desetina anketiranih pripadnika smatra da temeljne istine sadrže mnoge religije (što je osjetno više nego u cijeloj slovenske populacije i u aktivnih katolika), dok trećina ispitanika smatra da se odrješenje može doseći u svakoj religiji.

Tablica 5.

Na koji način može pojedinac postići odrješenje? (usporedba između sljedbenika pokreta Hare Krišna, cjelokupne slovenske populacije i aktivnih katolika) (u %)

Način postizanja odrješenja	Hare Krišna	Slovenska populacija (SJM 97/2)	Aktivni katolici (SJM 97/2)
Samo unutar religije ispitanika	24,8	35,7	49,0
Mogu postići u svakoj religiji	33,9	26,0	28,5
Postižem izvan organizirane religije	41,3	32,9	22,0
Odrješenje ne postoji	/	5,3	0,5
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Na temelju predstavljenih podataka možemo zaključiti da su pripadnici *Zajednice za svjesnost Krišne*, unatoč intenzivnoj i ortodoksnoj vjerskoj praksi, iznenađujuće otvoreni prema drugim religijama. U usporedbi s aktivnim katolicima znatno manje lociraju vjerske istine isključivo u svoju religiju. Čak vidimo da je u usporedbi s

cjelokupnom slovenskom populacijom među pripadnicima *ISKCON-a* mnogo manje onih koji smatraju da je istina sadržana samo u jednoj religiji (takvih je među *bhaktama* 10%, u cjelokupnoj populaciji 20%, a među aktivnim katolicima 41%). Slično je i s odrješenjem, koje u usporedbi s cjelokupnom slovenskom populacijom i aktivnim katolicima, rjeđe povezuju isključivo sa svojom religijom. Udjel onih koji smatraju da se odrješenje može postići izvan organizirane religije kod pripadnika *ISKCON-a* čak je veći nego u cjelokupnoj slovenskoj populaciji. Ove, na prvi pogled iznenađujuće konstatacije, jasno ruše stereotip o pretpostavljenoj ekskluzivnosti "sekte" Hare Krišna, ali ako dobro poznajemo i inače tolerantan i otvoreni *vaišnavizam*, to možda i nije tako neočekivano.

8. Konzervativnost pripadnika Zajednice

Do sada smo utvrdili da su slovenski sljedbenici pokreta Hare Krišna jako aktivni u svojim neposrednim vjerskim djelatnostima, da su glede poštivanja temeljnih vjerskih načela prilično ortodoksni, ali da unatoč tome ostaju u socijalnom i doktrinarnom smislu dosta otvoreni. A sad pogledajmo u kojoj mjeri doktrinarna predanost i ortodoksnost slovenskih *bhakta* utječu na njihov odnos prema nekim društvenim pitanjima.

Odnos pripadnika pokreta prema obitelji i društvenoj ulozi žene jeste s obzirom na opći položaj žene unutar indijske tradicije očekivano konzervativan, ali je u usporedbi s cjelokupnom slovenskom populacijom (posebice s aktivnim katolicima) manje konzervativan nego što bismo to očekivali. S tradicionalnom podjelom obiteljskih uloga po kojoj je osnovna zadaća žene brinuti se za kuću i obitelj, a muškarca osigurati financijska sredstva za preživljavanje, slaže se isti postotak pripadnika *Zajednice za svjesnost Krišne* kao i stanovnika Slovenije (30%), ali je manji postotak onih koji se protive takvoj podjeli (20% *bhakta* i 53% Slovenaca).¹⁹ Aktivni se katolici s takvom konzervativnom podjelom uloga spolova u obitelji slažu u mnogo većoj mjeri (43%).²⁰

Sličan, razmjerno nekonzervativan odnos prema podjeli uloga po spolovima u obitelji, vidljiv je i iz odgovora na postavljenu tvrdnju da "obiteljski život trpi kad je žena zaposlena". Više od polovice anketiranih (56%) slaže se s time. Slično kao i kod prethodne tvrdnje: žene se s navedenim slažu u manjoj mjeri nego muškarci, ali u manjoj mjeri su i protiv ove tvrdnje (znatno više je neopredijeljenih). Usporedimo li te rezultate s rezultatima za cjelokupnu populaciju (63%) i za katolike (74%), vidimo da se – slično kao i u prethodnoj tvrdnji – pripadnici *ISKCON-a* u manjoj mjeri

¹⁹ Prema očekivanju, muški pripadnici *Zajednice* u većoj se mjeri slažu s ovakvom podjelom uloga nego žene. Iznenaduje da su žene u manjoj mjeri izrazito protiv nje i da su više neopredijeljene.

²⁰ A protiv je 35% aktivnih katolika.

slažu s ovom tvrdnjom u odnosu na stanovnike Slovenije, a još u manjoj mjeri u odnosu na aktivne katolike, ali su u manjoj mjeri i protiv nje.

Pripadnici *Zajednice za svjesnost Krišne* imaju izrazito konzervativne, odbijajuće stavove prema predbračnim spolnim odnosima (mnogo više od aktivnih katolika, a posebno više od stanovnika Slovenije općenito).

Tablica 6.

Usporedba stavova o predbračnim spolnim odnosima (u %)

Predbračni spolni odnosi	Hare Krišna	Slovenska populacija (SJM 98/1)	Katolici (SJM 98/1)
Uvijek su nešto loše	31,9	2,6	6,5
Gotovo uvijek su nešto loše	22,4	3,4	11,6
Samo ponekad su nešto loše	19,0	16,0	30,2
Nikada nisu nešto loše	6,0	72,6	45,2
Ne znam	20,7	5,4	6,5
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Još negativniji stav *bhakte* imaju prema homoseksualnim spolnim odnosima, ali pri tome se ne razlikuju bitno od aktivnih katolika. Približno 70% pripadnika *ISKCON-a* i aktivnih katolika smatra da su homoseksualni odnosi uvijek ili gotovo uvijek nešto loše. Odnos cjelokupne slovenske populacije prema homoseksualnim spolnim odnosima u mnogo je manjoj mjeri negativan, iako je protiv takvih odnosa još uvijek više od polovice anketiranih.

9. Rasprava i zaključci

Na temelju predstavljene analize možemo zaključiti da sljedbenici slovenskoga pokreta Hare Krišna imaju vrlo intenzivnu vjersku praksu, koja je, s obzirom na njihovu prethodnu podprosječnu religijsku socijaliziranost i očekivana,²¹ čemu znatno pridonosi i sama doktrina pokreta. Njihova se religioznost od katoličke religioznosti ne razlikuje samo po vremenu koje utroše na neposredne vjerske aktivnosti (ili u hramu ili kod kuće), već i po tome što je mističnija (u smislu da pojedinac ima mnogo intenzivniji, osobni odnos s bogom). Religijski ideal je potpuno predavanje bogu, koje ne bi smjelo biti ograničeno na posebno vrijeme rezervirano za obrede

²¹ Brojne rasprave ukazuju, naime, na to da su konvertiti u pravilu predaniji svojoj zajednici i aktivniji u vjerskim djelatnostima od onih vjernika koji su socijalizirani u određenoj religiji.

već bi trebalo biti stalno – u tom smislu kod *bhakta* nema jasnog odvajanja vjerskih (svetih) poslova od svakodnevnog života.

Tako možemo govoriti o dva različita tipa religioznosti: u slučaju pokreta Hare Krišna radi se o izuzetno intenzivnoj i mističnijoj religioznosti, dok je katolička religioznost više formalni oblik čašćenja, koji ima u velikoj mjeri prvenstveno kulturni karakter u smislu pripadnosti i identiteta, a ne u tolikoj mjeri i karakter sadržajne religioznosti (tip moderne religioznosti, koji je britanska sociologinja Grace Davie (2000.) okarakterizirala sintagmom “pripadam, a ne vjerujem”)²². Ovo plastično potvrđuju podaci o vjerovanju u temeljne doktrinarne postavke kod katolika: prema podacima istraživanja SJM-a 97/2 u boga vjeruje 74%, u nebesa 49%, u pakao 29%, u sotonu 20,5%, a u uskrsnuće nakon smrti, što je temeljna doktrinarna postavka kršćanstva, samo 36% samodeklariranih pobožnih katolika. Na temelju predstavljenih podataka može se zaključiti da većina slovenskog stanovništva pripada “sekulariziranim katolicima” (Smrke, 1999.).

Ovakav tip formalne religioznosti često prevladava, što ponekad dovodi do izjednačivanja vjerskog i nacionalnog identiteta, a što je posebno jako prisutno u nekim državama postsocijalističke Europe – najbolji je primjer zasigurno Poljska, ali valja spomenuti i Slovačku, kao i neke države nastale na području nekadašnje Jugoslavije. U tim se državama nekako očekuje da je recimo Poljak (Hrvat, Slovak, Slovenac...) katolik (onaj koji nije katolik ne može biti “pravi” Hrvat, Slovak, Slovenac...), da je “pravi” Srbin pravoslavac, a “pravi” Bošnjak musliman. Za razliku od ovakvog shvaćanja, tip religioznosti predstavljen na primjeru pokreta Hare Krišna, koji nerijetko možemo naći kod manjinskih, alternativnih vjerskih zajednica, nacionalnu pripadnost jasno zapostavlja na račun vjerske pripadnosti (zbog čega su ovakve vjerske zajednice nerijetko predmet društvenih kontroverzi jer ih okolina shvaća kao prijetnju nacionalnom identitetu naroda) (Barker, 1997.).

O tome zorno svjedoče i rezultati predstavljenog istraživanja, prema kojima slovenski *bhakte*, u usporedbi sa slovenskim prosjekom i aktivnim katolicima, znatno niže vrednuju pripadnost naciji i državi; u pravilu im je vjerski identitet mnogo važniji od nacionalnog (čak 92% anketiranih pripadnika *Zajednice* smatra da je važnije biti *bhakta* nego Slovenac). To ne čudi, s obzirom na doktrinarno poimanje čovjeka kao u prvom redu duhovnoga bića (u svojoj biti svi smo duše, a tek se na drugim razinama dijelimo po spolu, nacionalnosti, vjerskoj pripadnosti, i slično). U skladu s time kod *bhakta* je razumljiv i znatno niži stupanj nacionalne svijesti. S tvrdnjom “Radije sam slovenski državljanin nego državljanin bilo koje druge drža-

²² Ovom sintagmom označava tip suvremene institucionalne religioznosti, za koji je nada sve znakovit visoki stupanj kulturne, identitetne pripadnosti i niski stupanj religioznosti u smislu vjerovanja u temeljne doktrinarne postavke. Taj tip Grace Davie opisuje kao suprotnost suvremenoj neinstitucionaliziranoj religioznosti (“vjerujem, a ne pripadam”), koji po njezinom mišljenju sve više prevladava (u Velikoj Britaniji i općenito u zapadnom svijetu), temeljeći se više na vjerovanju u sadržaj nego na pripadnosti vjerskim institucijama.

ve” slaže se samo 12% (uspoređeno sa 78% Slovenaca i 86% aktivnih katolika), a protiv joj se 59% (uspoređeno s 11% Slovenaca i 9% aktivnih katolika). Tako jasno vidimo da pripadnici *Zajednice za svjesnost Krišne* imaju mnogo slabije izražen nacionalni identitet od slovenskog prosjeka, osjećaju manju pripadnost slovenskoj državi, manje idealiziraju osobine Slovenaca²³ i na neki su način i više internacionalistički. Doduše, kao što smo to i vidjeli, sljedbenici slovenskoga pokreta Hare Krišne prilično su ortodoksni pri poštivanju temeljnih doktrinarnih zapovijedi u svome svakodnevnom životu, a jasno je prepoznatljiva i ambicija primjene tih pravila na čitavo društvo – čak i ako je primjer vegetarijanstva zbog svoga temeljnog doktrinarnog značenja sasvim specifičan, o tome nedvojbeno svjedoči znatno manja spremnost (u usporedbi s aktivnim katolicima) poštivanja zakona koji bi bili u direktnoj suprotnosti s vjerskim zapovijedima. Teško bismo im mogli pripisati veliku konzervativnost glede tradicionalne podjele uloga među spolovima u obitelji i društvu (uglavnom su “neopredijeljeni”), dok su neusporedivo konzervativniji glede spolnog morala.

Očekivanja o zatvorenosti i izdvojenosti skupine od okoline i društva u detaljnoj se analizi nisu potvrdila. U socijalnom smislu *bhakte* imaju mnogo kontakata prvenstveno unutar *Zajednice*, ali ti kontakti nikako nisu ograničeni na *Zajednicu*. Sam je pokret iznenađujuće otvoren (mnogo više od katolika) u doktrinarnom smislu, što se prvenstveno odražava u neekskluzivnosti glede posjedovanja vjerskih istina.

Tako se hipoteza o pretpostavljenom neposrednom utjecaju izrazito intenzivnoga tipa religioznosti i razmjerno velike ortodoksnosti na konzervativnost, te nadalje na socijalnu i doktrinarnu zatvorenost *Zajednice* nije potvrdila. U tom smislu u slučaju pokreta Hare Krišna ne možemo govoriti o idealnotipskoj autoritarnoj sekci, kao što ćemo se teško složiti i s britanskim sociologom Royem Wallisom, koji pokret svrstava u idealni tip novih religijskih pokreta za koje je karakteristično “odricanja od svijeta” (“*world-renouncing*”) (Wallis, 1984.). Za religijske skupine toga tipa znakovito je poimanje svijeta kao u osnovi pokvarenoga, pa se nastoje što intenzivnije udaljiti i odvojiti od njega. Na taj način postoji strogo razgraničenje između zajednice i vanjskog, grešnog svijeta, jasna podjela na “mi” i “oni”, a onda su kao posljedica toga ograničeni i kontakti s vanjskim svijetom, dok sebe shvaćaju kao više ili manje ekskluzivne nositelje vjerskih istina. Pokretu Hare Krišna možemo pripisati samo dio nabrojanih osobina i to samo u prvoj “hramovskoj” fazi njegova djelovanja. Na temelju analiziranih rezultata danas je mnogo primjerenije svrstati pokret u zajednice koje se “prilagođavaju svijetu” (“*world-accommodating*”) – za njih je karakteristično da ne otklanjaju u potpunosti društvene vrijednosti i norme te da ne vide rješenje u odricanju od svijeta, već u obnovi osobnoga

²³ I dok samo 1% anketiranih pripadnika *ISKCON-a* smatra da bi svijet bio bolji kad bi ljudi iz drugih država bili više sličniji Slovencima, u cjelokupnoj je populaciji takvih jedna petina, a među aktivnim katolicima 28%.

duhovnog života i u unutrašnjem usavršavanju.²⁴ Zajednica za svjesnost Krišne doktrinarno je, naime, veoma otvorena, a ima i mnoštvo socijalnih kontakata s okolinom i sa širim društvom.

Literatura

1. Barker, E. (1997). "But Who's Going to Win?" National and Minority Religions in Post Communist Society. U: I. Borowik and G. Babiński (eds.): *New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe*. Kraków: "Nomos" Publishing House: 25–62.
2. Črnič, A. (2002). Devotees of Krishna in Slovenia. *ISKCON Communications Journal*, 10 (1):35–50.
3. Davie, G. (2000). *Religija u suvremenoj Evropi: Mutacija sjećanja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
4. Klostermaier, K. K. (2000). *Hinduism: A Short Introduction*. Oxford: Oneworld.
5. Pacheiner-Klander, V. (prev.) (1990). *Bhagavadgita – Gospodova pesem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
6. Potočnik, V. (2001). Religiozni obredi prehoda v prehodnem času. *Časopis za kritiko znanosti*, 29 (202–203):197–211.
7. Prabhupada, A. C. B. Swami (prev.) (1998). *Bhagavad-gita*. The Bhaktivedanta Book Trust International.
8. Satsvarupa, D. G. (1994). *Prabhupada: Človek, modrec, njegovo življenje, njegova dediščina*. The Bhaktivedanta Book Trust International.
9. Smrke, M. (1999). Proselytism in Post-socialist Slovenia. *Journal of Ecumenical Studies*, 36 (1–2):202–220.
10. Toš, N. (1999). (Ne)religioznost Slovencev v primerjavi z drugimi Srednje – in Vzhodnoevropskimi narodi. U: Toš, N. (in drugi): *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*, Ljubljana: FDV, IDV-CJMMK.: 11–80.
11. Wallis, R. (1984). *Elementary Forms of the New Religious Life*. London: Routledge in Kegan Paul.

²⁴ Osim predstavljenih dvaju tipova Wallis navodi i treći idealni tip, takozvane nove religijske pokrete s "potvrđnim" odnosom prema svijetu ("world-affirming") koji prihvataju većinu vrijednosti i ciljeva širega društva, te nude samo nove načine kako ih ispuniti. Spomenute su kategorije idealni tipovi, pa zbog toga neki novi religijski pokret može imati karakteristike više različitih kategorija.

Original scientific paper

Aleš Črnič

Faculty of Social Sciences, Ljubljana, Slovenia

Department of Culturology

e-mail: ales.crnica@fdv.uni-lj.si

Hare Kristos: comparison between religiosity of adherents to *Krishna Consciousness Community* and Catholics

Abstract

The article analyses the differences in intensity of religious practices of Slovenian adherents to Hare Krishna and Catholics. Furthermore, it measures their influence on everyday life of believers. It uses the data of the first systematic case study research of any new religious movement in Slovenia and compares them with some results of international surveys Aufbruch 1997 and ISSP 1998. The findings prove that Krishna adherents are considerably more active in their religious activities than Catholics and quite orthodox when it comes to applying religious rules in everyday life. But contrary to popular belief, it does not lead to noticeable shutting off or isolation of the Krishna community from the society, nor to higher than average conservatism of its members.

Key words: religiosity, Hare Krishna, new religious movements, cults, Catholicism

Received on: June 2007

Accepted on: June 2007